

TEMATYKA LUBUSKA W PRACACH MAGISTERSKICH I DOKTORSKICH WYKONANYCH W UAM W POZNANIU W LATACH 1945 - 1968

Dzieje związków Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu z Ziemią Lubuską w okresie powojennego dwudziestopięcioletnia PRL można podzielić na trzy podokresy:

1. lata 1945 - 1949
2. lata 1950 - 1956
3. trwający nadal rozpoczął się około 1957 roku.

Jest rzeczą charakterystyczną, że owa periodyzacja na ogół odpowiada politycznej historii powojennej naszego kraju, w szczególności zaś dziejom jego oświaty i kultury.

W okresie pierwszym, w którym to znaczna część dzisiejszego województwa zielonogórskiego podporządkowana była administracyjnie Poznaniowi, również pracownicy naukowcy Uniwersytetu przejawiali niezwykle żywe zainteresowanie regionem lubuskim, a jego przeróżna problematyka często stanowiła tworzywo naukowe w publikowanych przez nich pracach. Będzie odpowiadało prawdzie stwierdzenie, że był to okres intensywnego wprowadzania problematyki lubuskiej do literatury naukowej, a niemal każda książka czy artykuł naukowy o Ziemi Lubuskiej publikowany w tych latach powstał w Poznaniu.

Owo zainteresowanie pracowników naukowych UAM w Poznaniu lubuskim regionem wyraźnie osłabło w okresie drugim, przypadającym na lata 1950 - 1956, aby odrodzić się w nowej, korzystnej dla tego obszaru formie po roku 1957.

Prawie dokładnie z początkiem trzeciego okresu rozpoczyna się proces kształtowania własnego środowiska naukowego na Ziemi Lubuskiej, a twórczość naukową zaczęli tu uprawiać często wychowankowie UAM, bądź absolwenci innych wyższych uczelni, ale z UAM mający związki i pod opieką jego pracowników coraz śmiaalej wkraczający do życia naukowego.

Przystępując do omawiania problematyki będącej przedmiotem niniejszego komunikatu, tzn. w jakim stopniu problematykę lubuską uwzględ-

niono w pracach magisterskich i doktorskich wykonanych w UAM w Poznaniu w latach 1945 - 1968, na wstępie wniesiemy pewne uwagi¹:

1. badaniami interesującego nas zagadnienia objęto następujące Wydziały UAM — Filozoficzno-Historyczny, Filologiczny, Biologii i Nauk o Ziemi oraz Prawa;
2. w rozważaniach tych w zasadzie nie bierzemy pod uwagę prac dyplomowych wykonanych w Zawodowym Studium Administracyjnym; uwzględniono natomiast prace magisterskie wykonane w ramach tegoż Studium;
3. pełne opracowanie zestawu interesujących nas prac, zwłaszcza w okresie do roku 1956, utrudnia brak ich rejestrów w UAM. Dotąd najpełniejszy ich wykaz prowadzi jedynie Wydział Filozoficzno-Historyczny. Biblioteka Główna UAM posiada do wglądu prace doktorskie i habilitacyjne wykonane po roku 1956;
4. za kryterium umieszczenia w zestawie interesujących nas prac przyjęto ich treść. W związku z tym uwzględniono te prace magisterskie i doktorskie, które w swej treści całkowicie lub częściowo zajmują się problematyką lubuską, bez względu na miejsce zamieszkania ich autorów, bowiem główną intencją tego artykułu jest próba określenia stanu badań nad problematyką regionu, których wyniki ujęto w pracach magisterskich lub doktorskich wykonanych w UAM w Poznaniu.

Mimo wymienionej na wstępie periodyzacji związków UAM w Poznaniu z Ziemią Lubuską, trzeba nadmienić, że problematyka tego regionu stale była eksponowana w pracach magisterskich, a ich zasięg zarówno tematyczny, jak i ilościowy systematycznie wzrastał. W badanych katedrach wspomnianych czterech wydziałów UAM w latach 1945 - 1968 wykonano ogółem 141 prac magisterskich poświęconych całkowicie bądź częściowo różnym problemom Ziemi Lubuskiej. Rozkład tych prac w poszczególnych okresach przedstawia się następująco:

Lata	1945 - 1950	1951 - 1960	1961 - 1968
Ilość prac magisterskich	13	26	102

Z zestawienia tego wynika, że w ostatnich ośmiu latach wykonano tam dwa i pół raza więcej prac magisterskich, których przedmiotem była tematyka lubuska, niż w okresie poprzednich lat piętnastu.

Tematyką tych prac były różnorodne problemy o zasięgu wojewódz-

¹ W opracowaniu niniejszego artykułu wykorzystano zestawienia prac magisterskich, doktorskich i habilitacyjnych wykonanych przez dr Marię Banasiewicz, mgr Aleksandrę Kubiak i mgr Marię Kusy na zlecenie Lubuskiego Towarzystwa Naukowego w Zielonej Górze. Zestawienia te uzupełniono też własnymi badaniami, zwłaszcza w odniesieniu do prac doktorskich.

kim, powiatowym bądź terytorialnie węższym z zakresu historii politycznej, gospodarczej, oświaty i kultury, archeologii, biologii, geografii, geologii. O zasięgu wojewódzkim w formie prac magisterskich opracowane są m. in. średniowieczne dzieje regionu, działalność Hakaty na tym terenie, znaczenie Odry w dziejach Polski, dzieje polskiej granicy zachodniej. Przeważa wszakże tematyka współczesna, do której m. in. zaliczyć należy: archiwa regionu, wyzwolenie Wielkopolski i Ziemi Lubuskiej, problematykę wsi Ziemi Odzyskanych.

Ciekawą problematyką opracowaną na Wydziale Prawa jest: funkcja nadzorcza Prezydium WRN, rozwój spółdzielczości spożywców na terenie województwa, rozwój spółdzielczości pracy, rys historyczny rozwoju kolejnictwa na Ziemi Lubuskiej, problematyka kultury w działalności WRN i jej Prezydium w latach 1950 - 1966, wydatki na oświatę i wychowanie w województwie zielonogórskim, geneza i rozwój Ochotniczej Rezerwy Milicji Obywatelskiej na terenie województwa zielonogórskiego w okresie 1945 - 1967, organizacja administracji i służby rolnej.

Na podobną uwagę zasługują prace wykonane na Wydziałach Filozoficzno-Historycznym i Filologicznym, na których to opracowano m. in. tematy: utworzenie szkolnictwa polskiego w Zielonej Górze w ciągu roku 1945, początki szkolnictwa polskiego w Gorzowie, dzieje szkolnictwa w powiecie kożuchowskim, dzieje Liceum Pedagogicznego w Sulechowie, monografia Liceum Ogólnokształcącego w Sulechowie, kultura czasu wolnego robotników w Nowej Soli, Biblioteka Publiczna w Zielonej Górze, biblioteki pedagogiczne w województwie zielonogórskim w latach 1951 - 1967, zajęcia pozalekcyjne młodzieży szkół zawodowych na przykładzie Państwowego Technikum Mechanicznego w Świebodzinie, rola ZMW w szkole (na przykładzie techników rolniczych województwa zielonogórskiego), dzieje Teatru im. Leona Kruczkowskiego w Zielonej Górze, Teatr im. Luliusza Osterwy w Gorzowie za dyrekcji Ireny i Tadeusza Byrskich, kultura życia współczesnej rodziny wiejskiej na Ziemiach Zachodnich na przykładzie wsi Ołobok.

Również interesujące są ze względu na specyfikę województwa zielonogórskiego prace wykonane na Wydziale Biologii i Nauk o Ziemi, na którym w zasięgu wojewódzkim m. in. przeanalizowano: surowce ceramiczne województwa zielonogórskiego, hydrografię Wysoczyzny Lubuskiej, osadnictwo nadjeziorne województwa zielonogórskiego, zanik jezior na Wysoczyźnie Lubuskiej, charakterystykę geobotaniczną Ziemi Lubuskiej.

Podobnie ciekawe problemy zostały opracowane z zakresu etnografii i historii sztuki (pełny zestaw prac magisterskich znajduje się w Lubuskim Towarzystwie Naukowym).

Zasygnalizowany wyżej wachlarz problematyki regionu, będącej

przedmiotem prac magisterskich wskazuje z jednej strony na możliwość praktycznego spożytkowania ich wyników na terenie województwa, z drugiej zaś — na konieczność dalszego wprowadzenia analizowanej problematyki do literatury naukowej, a zwłaszcza opracowywania syntez o zasięgu wojewódzkim i powiatowym.

Na wspomnianych wydziałach UAM w pracach magisterskich reprezentowana jest określona problematyka — w węższym lub szerszym zakresie — każdego powiatu województwa zielonogórskiego, z wyjątkiem Lubska i Sulęcina. Najszerzej reprezentowane jest miasto wojewódzkie Zielona Góra (8 prac magisterskich), Gorzów i Sulechów (po 6 prac magisterskich), Krosno, Świebodzin i Wschowa (po 4 prace magisterskie), Głogów, Nowa Sól (po 3 prace magisterskie), Międzyrzecz, Szprotawa (po 2 prace), Słubice, Strzelce, Żagań i Żary (po 1 pracy).

Ze zrozumiałych względów mniej imponująco, choć również ciekawie, przedstawia się problem uwzględnienia tematyki lubuskiej w pracach doktorskich, wykonanych na wspomnianych wydziałach w latach 1945 - - 1969.

Poświęcimy temu problemowi nieco więcej uwagi z następujących powodów:

1. „Uzyskanie stopnia doktora trzeba traktować jako stwierdzenie umiejętności pracy badawczej”² — jak stwierdziło IV Plenum KC PZPR z listopada 1969 roku.
2. Dysertacja doktorska należy do tych prac naukowych, które oznaczają „wynik własnej pracy naukowo-badawczej, pośrednio zaś wyraz biegłego opanowania metody naukowej”³.
3. Stosunkowo duża liczba magistrów z terenu województwa zielonogórskiego, chętnych do podejmowania prac doktorskich, zapewne z zainteresowaniem zapozna się z rejestrem problemów już opracowanych.
4. Wreszcie, przynajmniej niektóre z tych dysertacji, mogą stanowić cenną pomoc dla władz i instytucji wojewódzkich do wykorzystania w ich bieżącej pracy.

W powojennym okresie do roku 1969 na analizowanych wydziałach UAM opracowano 29 następujących dysertacji doktorskich, których problematyka całkowicie lub częściowo poświęcona jest Ziemi Lubuskiej, bądź też ich autorzy prowadzili na tym terenie podstawowe badania terenowe lub empiryczne.

² Zwiększenie efektywności badań naukowych i postępu techniczno-organizacyjnego w gospodarce narodowej — referat Biura Politycznego na IV Plenum KC PZPR. Warszawa, listopad 1969, s. 33.

³ J. Pieter, *Ogólna metodologia pracy naukowej*. Wrocław—Warszawa—Kra-ków 1967, s. 342.

1. *Benyskiewicz Joachim*, Społeczno-ekonomiczne położenie Polaków w Marchii Granicznej w latach 1919 - 1943;
2. *Borejko Wiktor*, Migracje ludności w województwie zielonogórskim w latach 1953 - 1962;
3. *Chmielewska Bożenna*, Społeczne przeobrażenia środowisk wiejskich w województwie zielonogórskim;
4. *Eckert Marian*, Przemysł drzewny Polski zachodniej w latach 1918 - - 1939;
5. *Gorywoda Anzelm*, Rzemiosło na Ziemiach Zachodnich w latach 1945 - 1959;
6. *Gruchmanowa Monika*, Gwary Kramsk, Dąbrówki i Podmokli w województwie zielonogórskim;
7. *Hołowińska Zofia*, Świeckie złotnictwo w XII i XIII wieku w Polsce;
8. *Jakowicka Maria*, Wpływ praktyk pedagogicznych w SN na kształtowanie się osobowości nauczyciela;
9. *Jałowicki Bohdan*, Powstanie miasta miedziowego;
10. *Jaskowski Jan*, Ryby dorzecza Warty;
11. *Kądzielski Stanisław*, Społeczno-pedagogiczna funkcja domów dziecka w województwie zielonogórskim w XX-leciu PRL;
12. *Klichowska Melania*, Rośliny naczyniowe w znaleziskach kulturowych Polski północno-zachodniej na przestrzeni czasu od neolitu do wczesnego średniowiecza;
13. *Korczy Władysław*, Początki władzy ludowej na ziemiach pogranicza lubusko-wielkopolskiego;
14. *Krason Józef*, Uposażenie klasztoru cystersów w Obrze w wiekach średnich;
15. *Kres Bogdan*, Rozwój przemysłu winiarskiego na terenach dzisiejszego województwa zielonogórskiego;
16. *Kostrzewski Bogdan*, Znaczenie Odry w pradziejach;
17. *Kurnatowski Stanisław*, Przemiany terytoriów osadniczych Ziemi Lubuskiej w okresie wpływów rzymskich i we wczesnym średniowieczu;
18. *Kwiatek Józef*, Klasowy charakter procesów integracyjnych i dezintegracyjnych wśród ludności wiejskiej Ziemi Odzyskanych;
19. *Kwilecki Andrzej*, Problem asymilacji mniejszości narodowych na Ziemiach Zachodnich na przykładzie Łemków;
20. *Lemiesz Wiktor*, Praca przymusowa jeńców wojennych w Niemczech w latach II wojny światowej;
21. *Linette Bogusław*, Współczesny folklor wsi lubuskiej;
22. *Malinowski Tadeusz*, Obrządek pogrzebowy ludności kultury łużyckiej w Polsce;
23. *Matuszewicz Czesław*, Motywy aktywności młodzieży starszej;

24. *Miśkiewicz Benon*, Obrona polskiej granicy zachodniej w okresie wczesnofeudalnym;
25. *Ratuś Bronisław*, Polityka kształcenia kadr oświatowo-kulturalnych na Ziemi Lubuskiej w latach 1945 - 1965;
26. *Sauter Wiesław*, Rozwój szkolnictwa na Ziemi Lubuskiej w latach 1945 - 1963;
27. *Wielgosz Zbigniew*, Polityka osadnicza opactwa lubiąskiego na pograniczu Śląska, Ziemi Lubuskiej i Wielkopolski w średniowieczu;
28. *Ziółkowska Anna*, Wymiana między kontynentem a wybrzeżem w dziejach Polski do początków XIII wieku;
29. *Żynda Stefan*, Geomorfologia przedpola moreny czołowej stadiułu poznańskiego na obszarze Wysoczyzny Torzyskiej (Lubuskiej).

Wreszcie należy wspomnieć, że w 1970 roku na Wydziale Filozoficzno-Historycznym UAM w Poznaniu uzyskał stopień doktora habilitowanego doc. dr Hieronim Szczegóła za pracę na temat przeobrażeń społeczno-politycznych na Ziemi Lubuskiej. Praca ta jest syntezą całokształtu dziejów polityczno-społecznych i kulturowych regionu w latach 1945 - 1947.

Nie jest intencją autora komunikatu ocena tych prac, gdyż do tego nie jest on kompetentny, zaś za ich rzetelnością naukową kryje się zarówno autorytet promotorów, recenzentów i rady odpowiedniego wydziału UAM, a od roku 1965 — również Ministerstwa Oświaty i Szkolnictwa Wyższego, które zatwierdza nadane przez uczelnie tytuły doktorskie.

Warto tu wspomnieć, że w oparciu o problematykę lubuskiego regionu rozpoczynali swą karierę naukową znani dziś w kraju naukowcy jak np. Bogdan Kostrzewski, Benon Miśkiewicz, Andrzej Kwilecki, czy nieżyjący już Józef Kwiatek.

Również wszyscy doktorzy nauk humanistycznych, pracujący obecnie na terenie województwa zielonogórskiego, w swych dysertacjach doktorskich opracowywali problematykę lubuską. Z owych 29 doktorów na Ziemi Lubuskiej mieszka i pracuje jedynie niewielu. Sądzić można, że wobec perspektyw rozwoju szkolnictwa wyższego w Zielonej Górze i Gorzowie, niektórym z tych autorów można zaproponować przejście do pracy naukowej w tych miastach. Naukowe opracowywanie problematyki regionu zapewne zbliżyło tych autorów do województwa.

Wśród pracowników naukowych UAM, będących promotorami omawianych prac magisterskich i doktorskich znajdują się aż 42 osoby, w tym oczywiście wszyscy członkowie i niektórzy współpracownicy Lubuskiego Towarzystwa Naukowego.

Analiza tematyki prac magisterskich wskazuje — jak się wydaje — na tkwiące jeszcze możliwości w zakresie jej poszerzania, gdyż wiele problemów w ogóle nie zostało podjętych, a zarówno naukowe, jak i po-

lityczne względy wskazują na konieczność ich opracowania w postaci pracy magisterskiej — na przykład: działalność partii politycznych, problematyka ruchu młodzieżowego, związków zawodowych, historia gospodarcza — to niektóre tylko problemy domagające się naukowego oświetlenia i interpretacji.

Wreszcie ogólne wnioski praktyczne jakie nasuwają się w związku z opracowywaniem niniejszego komunikatu:

1. Lubuskie Towarzystwo Naukowe winno posiadać rejestr wszystkich prac doktorskich ze wszystkich uczelni w kraju, których problematyka dotyczy Ziemi Lubuskiej lub Ziemi Zachodnich.
2. Wskazane byłoby powtórne opracowanie zestawu tematów ważnych dla gospodarki, kultury, oświaty i życia społecznego regionu, które winny być opracowane naukowo w postaci prac magisterskich względnie doktorskich. Przynajmniej część z tych tematów na zasadzie tradycyjnej już opieki naukowej UAM w Poznaniu nad regionem lubuskim zapewne zostałaby włączona do planu badawczego tej uczelni. Wykaz takowy winien być opracowany — jak sądzę — przez PWRN i LTN. Naukowa i praktyczna zasadność tych wniosków zdaje się być oczywista.